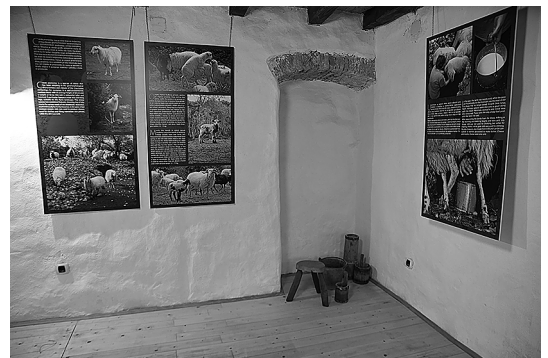

MUZEJ OVČARSTVA U LUBENICAMA – HOMMAGE OVCI

MARIO ŠLOSAR □ Ruralna otočna grupa – Muzej ovčarstva, Lubenice

sl.1. Ulazni portun u Muzej ovčarstva

sl.2. Vanjski prostor Muzeja ovčarstva, namijenjen za održavanje radionica

sl.3. Muzej ovčarstva, prizemni dio stalnog postava

sl.4. Muzej ovčarstva, prostor na katu, dio stalnog postava

Ponovna težnja za uspostavom prekinutoga kulturnog i društvenog kontinuiteta pojavljuje se tek kada se spozna koliko je prekid s prošlošću osiromašio ukupnost života, ponekad ugrozivši i sam ekonomski razvoj. *Revitalizaciju povijesnih događanja treba sagledavati na planu materijalnog nasljeđa, vremena i prostora, kao i na identitetu urbanih i ruralnih zajednica. Ruralne sredine, a naročito one s nepovoljnim demografskim prilikama, mogu vrlo lako izgubiti svoje autentično graditeljsko nasljeđe s izvornim tradicijskim sadržajima i etnografskim prikazima života u prošlosti i predajnu tradiciju koja svjedoči o postojanju jednog vremena ako se ne poduzme najviši oblik integralne zaštite koja obuhvaća društvenu i prirodnu okolinu.*¹

Na temelju nekih već provedenih istraživanja i razrađenih ideja revitalizacije, te uzevši u obzir prirodna i druga obilježja, na otoku Cresu neformalno su koncipirane četiri ruralne zone/cjeline:

a) zona Beli – Tramuntana

b) zona Cres – Krušovica
c) zona Lubenice – Pernat
d) Punta Križa.

Unutar svake ruralne zone glavni se oblik primarne djelatnosti odnosi na ovčarstvo.

*Međutim, zbog starenja stanovništva i kontinuirane depopulacije sve je manje obitelji koje se mogu brinuti za brojna stada, pa se ta djelatnost svodi na mali broj ovaca. Ono što je donedavno bila njihova tradicija sada nestaje, propada, biva napušteno ili se degradira i umanjuje mu se vrijednost.*²

Lubeničko-pernatsko područje, poluotok Pernat ili, kako ga domicilno stanovništvo naziva, Garbin/Gerbin (jugozapadni vjetar) izdvaja se kao posebna ruralna mikroregija otoka Cresa površine 40 km². Kontinuirani život generacija danas se živi u četiri naselja (u Lubenicama, Malom Podolu, Pernatu i Zbičini), s približno dvadesetak stalnih žitelja treće životne dobi.

¹ Mario Šlosar, Marijan Vejvoda, Igor Raguzin, „Ekopark Pernat na otoku Cresu – revitalizacijska zona”, *Pomorski zbornik*, 38 (2000): 350.

² Mario Šlosar, „Projekt Muzej ovčarstva”, *Informatica Museologica*, 39, 1/4 (2008): 80.

Zbog raznovrsnih komparativnih prednosti poluotoka Pernata, ali i sve veće opasnosti od nestanka vidljivih veza s korijenom prošlosti i tradicionalnosti ruralnog podneblja, 1999. godine osnovan je Centar za održivi razvoj „Gerbin“ (od 2017. sljednik mu je Ruralna otočna grupa – Muzej ovčarstva, ROG-MO), sa sjedištem u mjestu Lubenicama, kao pravni i organizacijski subjekt (udruga) sa zadaćom svrsishodnog promicanja integralnog programa revitalizacije te očuvanja i oživljavanja raznih oblika svakodnevnoga otočnog, ponajprije ruralnog načina života.

Temeljne postavke za revitalizaciju ruralne zone Lubenice – Pernat na otoku Cresu, odnosno poluotoka Pernat (lok. naziv Gerbin) iznesene su putem elaborata 'Ekopark Pernat: program revitalizacije otoka Cresu' iz 1988. godine, čiji je voditelj bio dr. sc. Marijan Vejvoda, uz veliki broj stručnih suradnika.³

Na temelju prikupljenih spoznaja, Centar za održivi razvoj je oblikovao i postavio realno prihvatljiv dugogodišnji koncept vizije i strategije kojeg sada nastavlja Ruralna otočna grupa – Muzej ovčarstva (ROG-MO), a obuhvaća:

- materijalno nasljeđe, vrijeme i prostor
- valorizaciju autentičnoga graditeljskog nasljeđa, tradicijske sadržaje, etnografske prikaze
- isticanje lokalnih resursa radi identifikacije univerzalnih vrijednosti
- istraživanje „jedinice mjere“ u prostoru djelovanja
- reafirmaciju ukupnoga dosadašnjeg ljudskog stvaralaštva u sklopu ekomuzeja, ekoparka, integralnog muzeja, ekosela i održivog razvoja, a smjernice djelovanja Centra razrađene su unutar tzv. radnih kategorija.

Jedna od kategorija, nazvana *lokalna ekonomija / tradicionalno obiteljsko gospodarstvo*, definirano ističe pojam *vuna* te donosi smjernice za njezinu nužnu daljnju obradu, što znači:

- skupljanje odbačene vune radi daljnjeg iskorištavanja
- stvaranje uporabnih predmeta od vune
- izradu otočnog suvenira
- dopunsku djelatnost otočne zajednice
- razvijanje kontinuiranih radionica
- trajni prikaz ovčarskog života na otoku.

Mjesto Lubenice, *rimski Hibernitia ili Zimske, srednje-*

vjekovne Ljubljence ili Zubjenice, jedinstveni su primjer srednjovjekovnog utvrđenog naselja podignutog na dominantnoj litici zapadne obale otoka Cresu, na podlozi predpovjesne gradine, lokalitet bogate prošlosti smješten na strateškoj točki kontrole ulaza u Kvarner kroz Vela Vrata, na stijenskomu bīlu koje razdvaja obalni pojas od plodnoga prirodno zaštićenoga obradivog agera, sačuvao je do danas cjelinu autentične i karakteristične, povijesno utemeljene, tradicijske graditeljske djelatnosti od 18. do 20. stoljeća,⁴ strpljivo su iščekivale na koji način mogu, pa barem donekle, postati podloga za iskazivanje svojevrsnog identiteta.

Nakon višegodišnjeg djelovanja Centra, uz mnoštvo programa/projekata/radionica/seminara, koji su bili manje privlačni i zanimljivi zatvorenoj otočnoj ruralnoj sredini, nužno se nametnula potreba osmišljavanja integralnog projekta Muzeja ovčarstva. „Ovca nas je prehranila“, znalo se čuti od starih otočana, koji su od ovce iskorištavali sve: meso, iznutrice, mlijeko, vunu, kožu, papke, tetive – sve je imalo svoju uporabnu vrijednost, a mnogi su se dijelovi upotrebljavali i više puta. Na tom tragu, dosta spontano, zamišljeni Muzej ovčarstva postaje *bitan za opstanak identiteta i očuvanje kolektivnog pamćenja, odnosno vodi nas k shvaćanju da će najčešće neki muzej (u ovom primjeru Muzej ovčarstva, nap. a.) niknuti baš tamo gdje je identitet ugrožen.⁵*

Preteča zamišljenog Muzeja pojavljuje se sredinom 2008. godine u obliku stalnog postava izložbe *Tradicij-sko ovčarstvo*, čime su se željeli na trajniji način prezentirati svi mnogobrojni poslovi koje je potrebno obavljati na otoku Cresu tijekom kalendarske godine da bi se uspješno uzgajale ovce. Autori izložbe (fotografije pot-

sl.5. Radionica filcanja vune

sl.6. Prezentacija projekta, uključivanje marginaliziranih osoba u izradu jastuka

sl.7. Sušenje obojane ovčje vune, priprema za projekt

sl.8. Uporabno-dekorativni jastuci punjeni vunom

sl.9. Obojana ovčja vuna, sušenje u vrtu

3 Mario Šlosar i Marijan Vejvoda, ur., *EKO Pernatopija: dub vremena* (Lubenice, Centar za održivi razvoj „Gerbin“, 2014), 240.

4 Olga Magaš, „Lubenice: prijedlog sanacije i adaptacije“, elaborat/studija (Institut građevinarstva Hrvatske, PC Rijeka, 1995.), 5.

5 Tomislav Šola, *Eseji o muzejima i njihovoj teoriji: prema kibernetičkom muzeju* (Zagreb: Hrvatski nacionalni komitet ICOM, 2003), 11.

sl.10. Dragica Rogić, članica udruge Gačanka (Otočac) prede na preslicu, Kristina Kuljanić (Lubence) komentira situaciju

sl.11. Privremeni postav Muzeja ovčarstva u bivšoj zgradi OŠ Lubence

sl.12. Razgledavanje novog, nadopunjenog postava Muzeja ovčarstva, 2019.

sl.13. Uzvanici na otvorenju novog stalnog postava, 2019.

sl.14. Tea de Both (Zagreb) objašnjava tehniku suhog filcanja

sl.15. Vunena ribica, autorica Tea de Both

pisuje Walter Salković, tekst Marina Jurkote Rebrović) uspjeli su, uz pomoć 50-ak fotografija, dočarati najvažnije trenutke u ovčarskoj svakodnevnici na vrlo pristupačan, jednostavan i zanimljiv način. Usporedno s postavom trajne izložbe započelo je prikupljanje, dokumentiranje i interpretiranje važnijih predmeta kojima se posjetiteljima izložbe prenose raznovrsna svjedočanstva i informacije o temi ovčarstva.

Koncept ideje vodilje glede zacrtanog Muzeja svakako je trebao biti utemeljen tako da djeluje „u stvarnom vremenu, sa stvarnim ljudima“, ali i da izbjegne, ako je ikako moguće, institucionalni status modela jer *institucija kao oblik obično predstavlja smrt izravne kreativnosti i kraj spontanog procesa pa čim (muzeji) postanu modelima, bilo po svojoj arhitekturi, bilo po svom radnom procesu, oni izdaju svoju uređenu narav.*⁶

Tadašnji je Centar za održivi razvoj „Gerbin“ za svoj početni korak u sklopu otvorenja navedene izložbe odabrao organiziranje rasprave/okruglog stola o načinu osnivanja budućeg središta za prezentaciju creskog ovčarstva.

U raspravi su sudjelovali znanstvenici sa zagrebačkoga Filozofskog fakulteta, s Katedre za muzeologiju: Žarka Vujić, Goran Zlodi, Darko Babić i Helena Stublić te Branko Đaković s Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju, potom Irena Dlaka, ravnateljica Lošinjskog muzeja, Inge Solis, kustosica Creskog muzeja te Dubravko Devčić, predsjednik Udruge ovčara Cres – Lošinj.

Da bi pristup osmišljavanju budućeg Muzeja bio što cjelovitiji, naglasak je ponajprije stavljen na zastupljenost svih oblika medija. Prvi važniji korak bilo je izdavanje vrlo opsežne višejezične publikacije, objavljene 2010. pod nazivom *Tradicijsko ovčarstvo otoka Cres: prilog istraživanju* autorice Marine Jurkote Rebrović, uz suradnju trojice fotografa: Nadira Mavrovića, Natka Jakića i Waltera Salkovića. Postav izložbe i navedena višejezična publikacija smatraju se formalnom prethodnicom Muzeja. Tijekom idućih nekoliko godina, u ediciji „Tradicijsko ovčarstvo“, tiskane su tri višejezične publikacije: *Neprekinuta nit mulinera* (autori: Jelena Đurkin, Marijana Dlačić, Hrvoje Badurina), *Tajna melodija ovčje kože* (autori: Marijana Dlačić, Hrvoje Badurina) te *Ovca i njezini darovi* (autori: Marijana Dlačić, Hrvoje Badurina).

Tiskanim publikacijama potpuno se ravnopravno pridružuju i vizualni radovi – snimljena su tri dokumentarna

filma autora Sanjina Kučića: *Ovčja koža, Ovčji sir, Strig ovce*.

Dopunjavanjem stalnog postava te prikupljanjem raznovrsnih predmeta koji su se našli odbačeni na tavanu poneke creske obitelji, Muzej biva sadržajno potpuno kompletiran. Prema pronađenim originalnim oruđima/alatima izrađene su replike koje su se zatim upotrebljavale za demonstraciju na radionicama i za edukaciju školske djece.

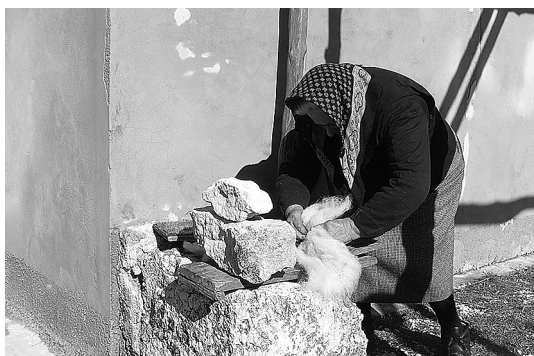
Zahvaljujući višegodišnjem partnerstvu Centra za održivi razvoj „Gerbin“ s creskom udrugom „Ruta“, (na prijedlog te udruge) nekoliko se godina, počevši od 2014., organizira tradicionalna manifestacija pod nazivom *Festival vune*, na kojemu se okuplja većina udruga i pojedinaca koji se diljem Hrvatske na različite načine bave vunom.

U sklopu *Festivala vune* objavljena je dvojezična fotopublikacija *Hommage vuni*, u kojoj je predstavljeno šesnaest *vunarica* „otkačenjakinja“ koje „običnom svijetu“ nude vunu kao umjetnost, ljepotu, životnost. Dogradnja svega navedenog nastavljena je jednim atipičnim potezom za otočnu, ali i za ruralnu sredinu. U sklopu projekta *Vuna (ni)je otpad / Vuna koristan otpad* Centar u većinu muzejskih akcija uključuje osobe iz marginaliziranih skupina, odnosno dvojicu bivših riječkih beskućnika. Njihovim angažmanom u Muzeju se od 2014. do 2017. nude dva inovativna vunena proizvoda: uporabno-dekoraativne jastuke punjene vunom te etuije/torbice za mobitele izrađene upravo od vune creske pramenke.

Cijela je mreža događanja na nacionalnoj razini prepoznata upravo po lubeničkom projektu Muzeja ovčarstva. U razdoblju djelovanja Centar za održivi razvoj „Gerbin“ dobiva oznaku Hrvatski otočni proizvod (HOP), koju Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova EU dodjeljuje proizvodima specifičnima za otočnu sredinu. Na taj način, jednim dijelom i formalno, potvrđeno je kako Muzej ovčarstva postaje nezaobilazan i važan akter u očuvanju kulturne materijalne i nematerijalne creske baštine.

Centar za održivi razvoj „Gerbin“ se 2017. godine potpunio ugasio, i Ruralna otočna grupa – Muzej ovčarstva (ROG-MO) nastavlja njihovu djelatnost. Godine 2019. postavljen je novi postav, osmišljen kao svojevrsni hod kroz godinu: prikazane su pojedine aktivnosti bavljenja ovčarstvom kroz godišnja razdoblja, tj. mjesece. Takav je koncept logičan s obzirom na godišnje aktivnosti vezane za ekstenzivno stočarstvo, ali je i kreiran s obzirom na prostorne mogućnosti te količinu i vrstu izložaka. Autorica koncepta je Marijana Dlačić, a likovno oblikovanje panoa potpisuje Branko Lenić.

U razradi našeg muzejskog postava uvijek se povezuju prostor i njegova prepoznatljivost, u ovom primjeru to nas načelo dovodi do pojma *tradicijsko ovčarstvo*. Nimalo pretenciozno možemo izjaviti da je s posljednjom autohtonom creskom ovčarskom generacijom Udruga u zadnji čas provela sve nužne korake kako bi maksimalno i koncizno zabilježila svaki korak u tradicijskom (creskom) ovčarstvu, a zatim formirala Muzej ovčarstva. Iako se stara znanja i vještine definitivno prenose na

mlađe generacije, tradicijski se način ovčarstva sve više preklapa s novijim metodama. Budući da se ovčarstvom pretežito bave starije osobe, a njihovi potomci svoju budućnost ne doživljavaju kroz tu djelatnost, brojnost stadā kontinuirano se smanjuje.

Muzej ovčarstva prikazuje višestoljetnu, kontinuiranu životnu priču mnogih creskih naraštaja koje je ovca othranila, koje su se bavljale izradom mijeha/*miha*, kojima je ovca vunom podarila toplinu..., sve to objedinjeno

čvrstim identitetom otočne (creske, lubeničke) ruralnosti.

Većina posjetitelja Muzej doživljava kao neki čudan, apstraktan svijet bez bilo kakve moderne tehnologije u njemu, nezamislivim za opstanak, ali se ulaskom u Muzej barem nakratko „sklone” od svakodnevice, iskazujući pritom opravdano čuđenje zbog svega viđenog... Uglavnom, gotovo većina nas pri razgledavanju izložaka postavlja sebi pitanje: zar je takav bio život nekad, kako je sve to funkcioniralo? Pri dolasku odnosno odlasku svima dobrodošlicu poželi umjetnički izričaj plakata naslova *Hommage vuni*, vrhunac je što se može poručiti i poželjeti svakom posjetitelju.

Primljeno: 2. studenoga 2023.

MUSEUM OF SHEEP FARMING IN LUBENICE – *HOMMAGE TO THE SHEEP*

The aspiration to re-establish the interrupted social and cultural continuum appears only when it is realised how much the break with the past has impoverished the totality of life, occasionally putting economic development itself at risk.

Because of the ageing of the population and the ongoing process of depopulation, increasingly few families are able to look after the once numerous flocks, and this activity has downscaled to a smaller number of sheep. What was until quite recently a tradition is now vanishing and failing, is abandoned or degraded, its value is diminished.

Since there was a danger of the vanishing of any visible links with the roots of the past and the traditions of the rural climate, in 1999 the Centre for Sustainable Development was founded (since 2017, its successor the Rural Island Group – Museum of Sheep Keeping), headquartered in the village of Lubenice, the legal and organisational subject (the Association) for the sake of promoting the revitalisation and preservation and reanimation of various forms of everyday island, primarily rural, manner of life. After the Centre had been operating for a number of years, producing a great number of programmes, projects, workshops and seminars that were less attractive and interesting to the insular rural setting, the need became apparent for the devising of an integral project of a Museum of Sheep Keeping.

The forerunner of what was imagined started in mid-2008 with a permanent set-up of an exhibition entitled *Traditional Sheep Keeping*. Since the aim was that the approach to the devising of the future museum should be as integral as possible, the emphasis was primarily placed on the representation of all forms of media.

In a ten-year period, five different multi-lingual publications have been issued, three documentary films made, slightly fewer than 40 exhibits collected, and, over a few years, people from marginalised groups, that is, two former homeless people from Rijeka, have been involved in a large part of the processes of the museum. Because of all these events put on through the Museum of Sheep Keeping, the Centre for Sustainable Development was awarded the HOP or Croatian Island Product logo for the intangible heritage.

sl.16.-19. Kristina Krista Kuljanić (Lubenice) trenutno najstarija živuća Lubeničanka, demonstrira češljanje vune na 'grebenu'

sl.20. R.F. bivši stanovnik Lubenice i bivši djelatnik Centra, češlja vunu na 'grabunu'

sl.21. Očešljana/raščesljana vuna pripremljena za izradu jastuka